

*Дарио Кршић**

НАЦИОНАЛНИ ИДЕНТИТЕТИ, ЕТНИЧКА РАСПРОСТРАЊЕНОСТ, АНТРОПОЛОШКЕ И КУЛТУРНЕ ОСОБЕНОСТИ СРБА И ХРВАТА У ПУТОПИСИМА ЈОХАНА ГЕОРГА КОЛА

Сажетак

У раду се разматрају национални идентитети, етничко распрострањање, те антрополошке, карактерне и културне особености Срба и Хрвата, наведене у неколико путописа немачког географа и историчара, Јохана Георга Кола (Johann Georg Kohl). Запажања и закључци до којих је дошао Кол, упоређују се са подацима статистичких зборника Хабзбуршке монархије, као и других релевантних историјских, етнографских и енциклопедијских дела тога времена. Указује се на чињеничну неутемељеност тврдњи извесног броја аутора, да су географски опсег, па и сам појам тзв. „Велике Србије“, производ „митоманског интерпретирања историје“ и тежње српских политичких елита за формирањем такве државне творевине на „несрпским етничким просторима“. Стога се настоји осветлити раздобље Колових путовања, када је у научним круговима било уобичајено да се у језичком, културном и антрополошком смислу, словенски народи, од којих ће на тлу данашње Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Србије и Македоније настати неколико нација, прибрајају „српском племену“ или „Илиро-Србима“. Скреће се пажња на важности схватања и разликовања „етничких“ и „националних“ идентитета на просторима Западног Балкана у епохи стварања савремених нација.

* Докторанд на Факултету политичких наука Универзитета у Београду.

Кључне речи: национални идентитети, етнички идентитети, Срби, Хрвати, католички Срби, Србо-Хрвати, Рашани, Шокици, Буњевци, Дубровчани, Црногорци, Илири, Велика Србија, митоманија.

Немачки географ, историчар и путописац, Јохан Георг Кол, рођен је у Бремену 1808. године, у породици трговца винама. Студирао је права, етнологију и математику на универзитетима у Гетингену, Хајделбергу и Минхену, али је након смрти оца био присиљен да прекине школовање. Успео је да нађе посао учитеља и васпитача у немачком племићком миљеу, што му је након неколико година омогућило да отпутује у Русију. По повратку, објавио је своје извештаје с путовања, који су добро примљени код читалаца, што ће га подстаћи у даљем бављењу географијом, историјом и етнографијом. Током две деценије посетио је и описао земље Европе и Северне Америке, у тридесетак књига. Неке од најпознатијих су му: „Путовања у унутрашњост Русије и Пољске“ (1841.), „Стотину дана на путовањима у аустријске државе“ (1842.), „Путовање у Данску и Војводство Шлезвиг и Холштајн“ (1846.), „Из мојих колиба“ (1850.), „Скице из природе и народног живота“ (1851.), „Путовање у Истру, Далмацију и Црну Гору“ (1851.), „Историја Голфске струје и њеног истраживања“ (1856.), „Путовање у Канаду“ (1856.), „Путовања северозападом Сједињених Држава“ (1858.), „Историја открића Америке“ (1861.), „Народи Европе: културне и карактерне скице европских народа“ (1872.), „Географски положај главних градова Европе“ (1874.), итд. Посвећен искључиво свом раду, није се женио и умро је у Бремену 1878. године. Амерички историчар Чарлс Дин (Charles Deane), доделиће му 1879. године епитет „неупитно најистакнутијег европског географа“.¹⁾

У „Српском летопису“ изашао је 1852. године осврт на његово „Путовање у Истру, Далмацију и Црну Гору“ („Reise nach Istrien, Dalmatien und Montenegro“)²⁾, где се констатује да са књигом „познатог немачког путника“ српски читалачки аудиторијум није нарочито упознат, односно „да ће се тек мало Србаља наћи, који поменуто дело Кола имају, или су га прилику имали прочитати“.³⁾

1) Frederic Trautmann (prev. i edit.), „Johann Georg Kohl, a German traveler in Minnesota Territory“, *Minnesota History Magazine*, Minnesota Historical Society, Vol. 49/4 (Winter 1984), стр. 127.

2) О књизи „Путовање у Истру, Далмацију и Црну Гору“ биће више речи у неком од следећих радова.

3) *Географійско-хисторійскій одрывакъ о Далмацији одъ Кола*, Србскій лѣтописъ за годину 1852, Часть I, Матица сербска, У Будиму, 1852, стр. 1-19.

На жалост, путописи у којима је посветио пажњу Србима ни данас нису у довољној мери представљени домаћим читаоцима, а истраживачи који се баве националним идентитетима у 19. веку на Балкану, врло ретко помињу радове истакнутог немачког научника.

1. ПОДЕЛА СЛОВЕНСКИХ ПЛЕМЕНА ПРЕМА ЈОХАНУ ГЕОРГУ КОЛУ

Јохан Георг Кол, попут већине историчара, етнографа, географа и филолога посматране епохе, Србе и Хрвате је сматрао етнички готово идентичним словенским народима, који су на просторима Далмације, Славоније, Војне крајине, „цивилне Хрватске“, Аустрије и Угарске, били измешани. Наравно, помињане су каткад и „мале разлике“, у складу са дотадашњим сазнањима о историји, језику и култури народа који су живели у земљама некадашњег Илирика. Углавном, аутори из прве половине 19. века, ослањали су се на средњевековне историјске изворе, у којима су Срби сматрани не само античким народом, него и родоначелницима свих Словена (нарочито Хрвата, Славонаца, Далматинаца, а код неких аутора и Словенаца, Чеха, Пољака, па и Бугара).⁴⁾ Кол је у једном од својих најпопуларнијих дела, „Путовање у унутрашњост Русије и Пољске“ („Reisen im Inneren von Russland und Polen“), словенска племена у немачким и мађарским земљама именовао, поделио и побројио на следећи начин: „1. Чешко племе (Бохеми у Аустрији (3,000,000), Бохеми у Пруској (2,500), Моравци (1,400,000); 2. Леишко племе (Пољаци у Шлеској, Познању и Западној Пруској (2,000,000), Пољаци у Галицији и аустријској Шлеској (3,000,000); 3. Руско племе (Русини у Галицији (1,200,000), Русини у Угарској (200,000); 4. Српско племе (Славо-Срби у Угарској (400,000), Славонци у Аустрији (500,000), Далматинци у Аустрији (300,000), Хрвати у Аустрији (700,000); 5. Виндско племе (у Штајерској (300,000), у Корушкој (150,000), у Крањској (350,000) у Угарској (50,000); 6. Словачко племе (Словаци у Угарској и Моравској (1,800,000); 7. Лужичко-

4) „Далимилова хроника“ из 1314. године, најстарији спис сачуван на чешком језику, спада у ред често цитираних историјских извора у којем се Срби, на основу народних предања, представљају као родоначелници свих Словена, док је Хрватска тек једна од српских земаља. Познати стих гласи: „У српском народу постоји земља, која се зове Хрватска; У тој земљи беше Влах, по имену Чех...“ (Видети: Dalimilova kronika, Jan Laichter V Praze, 1920, стр. 11.)

српско-вендско племе (Јужички Срби-Венди у Пруској (150,000), Јужички Срби-Венди у Саској (60,000)“.⁵⁾

Становишта у вези порекла народа јужнословенскога југа, Кол није мењао током следећих деценија. Тако је у другом, ревидираном и проширеном издању књиге „Народи Европе: Културне и карактерне скице европских народа“, приличну пажњу посветио Бугарима и Србима. Прве је, као источну скупину Јужних Словена, сместио око доњег тока Дунава, те Црног и Егејског мора, односно на простору античких покрајина – Мезије, Трације и Македоније. Срби, пак, као „западна половина Јужних Словена“, настањују простор од средњег тока Дунава до Јадранског мора, односно, Кол их сврстава у становнике „старе илирске земље“. Обе „главне гра-не Јужних Словена“, бугарска и српска, како у погледу броја становника, тако и у односу на величину простора на којем су се распространили, подједнаке су снаге, истакнуо је Кол.⁶⁾ Ипак, Бугаре је оценио „другачијима духом“ од Словена „српског племена“, који се називају „Илиро-Срби или илирски Словени“ и деле се на: а) житеље Кнежевине Србије, „који су у новије време низом крвавих ратова изборили своју независност“; б) „храбре Бошњаке“, који су давали најбоље јаничарске регруте; ц) „несаломиве Црногорце“, планинце који су одувек пркосили моћи Османлија; д) Морлаке и Далматинце, „некада страшне гусаре Јадрана“, најбоље морнаре са докова Венеције, који „у потпуности припадају овом словенском племену“; д) Славонце, те „не у потпуности српске, али Србима веома блиске“ „Кровате“ или Хрвате, познате по опасним региментама у страним земљама, где су се борили под мађарском или аустријском заставом. Такође је, као и други еминентни слависти и историчари, тврдио да је „име Србин“ некада било заједничко име свих Словена.⁷⁾

У истом делу позабавио се укратко и доласком Срба на Балкан, чиме је још више проширио подручја која су населили, објашњавајући њихово постепено гранање. Сматрао је да су прво дошли на обале Дунава и „илирске планине“, одакле су „ти српски Словени“ продрли на Јадран до Венеције, ширећи се дуж Драве и Саве, те граница са Тиролом, Салцбургом и Горњом Аустријом, и даље до

5) Johann Georg Kohl, *Reisen im Inneren von Russland und Polen*, Dritter Teil, Arnoldischen Buchhandlung, Dresden und Leipzig, 1841, стр. 510.

6) Johann Georg Kohl, *Die Völker Europa's: Cultur- und Charakterskizzen der europäischen Völker*, Zweite revidirte und vermehrte Auflage, Berendssohn, Hamburg, 1872, стр. 67.

7) Исто, стр. 72.

источних алпских долина. Односно, проширили су се од северних граница Македоније и Албаније, чак до унутрашњости Немачке, кроз дугу, растегнуту област, „велику попут Краљевине Пруске“, са „6 или 7 милиона ових Словена“. Из оваквих услова и тенденција, нагласио је Кол, појавило се „огромно племе и име народа, илиро-српски Словени“. Ипак, с намером да разбистри конфузну етнографију Балкана, аутор је на крају издвојио следеће главне групе „Илиро-Срба“: 1) Срби у ужем смислу, у које се убрајају Славонци, Бошњаци, Црногорци, Далматинци и житељи Кнежевине Србије, 2) Хрвати у Турској и Аустрији, 3) тзв. Словенци или Венди у Истри, Штајерској и Крањској.⁸⁾ Што се тиче Бошњака, Кол наглашава да су они једино „племе Срба“, које су Турци успели да придобију за следбенике Курана, образлажући да је њихово племство испрва прешло на ислам због различитих привилегија, тј. како би задржали своја пређашња властелинства и под новом влашћу.⁹⁾ Немачки путописац је напослетку закључио, да је целокупно словенско становништво јужне Угарске (испод Пеште) „претежно српско“, а његова бројност у Аустрији, укључујући Славонце, Хрвате и српске житеље Војне крајине и Војводине, почетком 1870-тих прелази број од 3,5 милиона.¹⁰⁾

Европска наука сматрала је све до Берлинског конгреса Босну и Херцеговину централним српским етничким и историјским областима.¹¹⁾ Неколико година пошто је светло дана угледала Колова књига о народима Европе, слично је о Бошњацима писао и знаменити француски путописац, архитекта и ратни репортер, Шарл Иријарт (Charles Yriarte). На више места у свом делу „Босна и Херцеговина – путопис из времена устанка 1875-1876“, народе Босне и Херцеговине, без обзира на верску припадност, одредио је као Србе.¹²⁾

Подела словенских племена према Јохану Георгу Колу, може се успоредити и са детаљном етнографском картом Аустријског

8) Исто, стр. 73.

9) Johann Georg Kohl, *Die Völker Europa's: Cultur- und Charakterskizzen der europäischen Völker*, н. д., стр.75.

10) Исто, стр. 76.

11) Момчило Суботић, „Србија и српске земље сто година после Великог рата“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4, вол. 42 (2014), стр. 29.

12) „У тренутку када су покорени, становници обје покрајине, српске расе, налазили су се ту преко осамсто година; они су били хришћани, али их је већ био подвојио раскол између грчке и латинске цркве.“ (Šarl Iriart, *Bosna i Hercegovina – putopis iz vremena ustanka 1875-1876*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1981, стр. 97.)

Царства из 1846. године, Хајнриха Бергхауса (Heinrich Berghaus), која је делом сачињена на основу истраживања Карла Бернхардија (Karl Christian Sigismund Bernhardt) и Јосифа Шафарика (Pavel Jozef Šafárik). У „табели народа“, која се налази у доњем десном углу мапе, међу Словенима који насељавају Аустрију, посебну велику скупину чине „Илиро-Срби“, подељени на три подскупине: Србе (Шокце и Рашане), Хрвате и Словенце (Венде). Међу „Илиро-Србима“ најбројнији су Срби (2.624.000), потом следе Словенци (1.167.300), те на концу Хрвати (813.300). Уочава се и једна занимљива група под називом „Грко-Романи“, подељена на Италијане и тзв. „романизоване Србе“ (вероватно су у питању Морлаци), којих је у царству било укупно 5.183.000.¹³⁾ Изузетна Брокхаусова енциклопедија из 1853. године, „католичке Словене“ од Истре, преко Далмације, до Дубровника и Котора, исто тако бележи као Србе („*Stammnamen Serbe*“).¹⁴⁾ Двадесет година касније, аустријски надвојвода Лудвиг Салватор (Erzherzog Ludwig Salvator), дуж јадранске обале, од Истре до Црне Горе, као уметник и етнолог, препознаје и слика само типове Срба у њиховим ношњама.¹⁵⁾

Подаци о народима који су у Колово доба сматрани делом „српског племена“, њиховом пореклу и границама које су заузима-ли, доказују да појам „Велика Србија“ изворно није производ српског „митоманског интерпретирања историје“¹⁶⁾. Уплитањем моћних субјеката међународних односа у креирање савремених балканских нација, наведене историјске чињенице су у већини случајева обезвређене или уклоњене из званичне науке. Неке су прилагођене потребама њихових преправљача, те приписане „мегаломанији“ српских државних врхушки,¹⁷⁾ понекада чак и „болесној уобразиљи“, „српском лудилу“, „синдрому Краљевића Марка“, са

13) „Ethnographische Karte der Österreichischen Monarchie“, Dr. Heinrich Berghaus' *Physikalischer Atlas oder Sammlung von Karten*, Zweiter Band, Verlag von Justus Perthes in Gotha, 1848, str. 194.

14) August Kurtzel, *Die Gegenwart. Eine encyclopädische Darstellung der neuesten Zeitgeschichte für alle Stände*, Achter Band, Brockhaus, Leipzig, 1853, стр. 2.

15) Видети: Erzherzog Ludwig Salvator, *Die Serben an Der Adria. Ihre Typen und Trachten*, Heinrich Mercy, Prag, 1878.

16) Познато је да се као инспиратор „великосрпске митоманије“, у хрватским и мноштву других Србима неблагодокљоних извора, махом оптужује Вук Стефановић Караџић, док Илија Гарашанин носи печат тобожњег креатора плана о спровођењу „великосрпске идеје“. Истина је да Вук у студији „Срби сви и свуда“ није тврдио баш ништа што већ није било уграђено у традиционалне ставове дотадашње славистике, док је Гарашаниново „Начертаније“ дорађени програм полске политичке емиграције, који се по потреби извлачи из контекста геополитичких прилика 1840-их година.

17) Ljubomir Antić, *Velikosrpski nacionalni programi – Ishodišta i posljedice*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2007, стр. 9.

„симптомима“ попут „параноје и нарцизма“, насталима због дуго-трајне „оријенталне деспотије“¹⁸⁾, или пак „зачараном кругу лажи и страхова“¹⁹⁾. Истина је да већ низ десетлећа живи идеја о поновном уједињењу српских земаља у државну творевину, коју неки називају „Велика Србија“, али њој претходи исцртавање граница од стране најчувенијих слависта, попут Шафарика (Pavel Jozef Šafárik), Добровског (Josef Dobrovský), Јернеја Копитара, Франца Миклошича, Сипријена Робера (Cyprien Robert), и многих других, а на основу језичких и културних показатеља, историјских извора и статистика. Оно што данас неки жигошу „манијом великосрпства“, није представљало пуку националистичку замисао изложену у часопису „Велика Србија“ од 1888. године²⁰⁾, него реалну слику српског етничког простора до формирања југословенских нација. Идеја о „Великој Србији“ није могла да буде плод „мегаломанске маште“ српске интелигенције, пошто су подручја већег дела Западног Балкана уистину била насељена Србима православне, римокатоличке и исламске вере.²¹⁾ Истина, за сада се још увек не може поуздано казати када је појам „Велика Србија“ настао,²²⁾ али је евидентно старији од 19. века, као и опис њеног географског опсега, чему у прилог сведочи неколико историјских врела. Тако 1774. године језуита и пештански бискуп Палма (Károly Ferenc Pálma) у делу посвећеном насловима и грбовима Марије Терезије, тврди да су Краљевина Рама или Рашка део Велике Србије („*Großservien*“) која се простира „од Дунава до мора“²³⁾, при чему појашњава да је земља Рама исто што и Босна („*Rama oder Bosnien*“) ²⁴⁾. Врло слично Палми, немачки полимат Ердман Узе (Erd-

18) Ivo Rendić-Miočević, „Etnopsihologijski okvir hrvatske i srpske nacije“, *Migracijske teme*, Filozofski fakultet, Zadar, бр. 16 (2000), стр. 141-165.

19) Branimir Anzulovic, *Heavenly Serbia: From Myth to Genocide*, New York University Press, New York and London, 1999, стр. 99-146.

20) Milorad Ekmečić, „Greater Serbia Against the Background of World Models“, *Great Serbia – Truth, Misconceptions, Abuses*, The Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, 2004, стр. 35.

21) Никола Жутић, „Срби сви и свуда“ – „Хрватске земље без Хрвата“, *Историја 20. века*, Институт за савремену историју, Београд, бр. 2 (2005), стр. 32.

22) Забележено је да је 1853. аустријска влада забранила политичку карту која је представљала „Велику Србију“ (Видети: Милорад Екмечић, *Стварање Југославије 1790-1918*, Књига 2, Просвета, Београд, 1988, стр. 335.), иако је бечка државна статистика, деценијама и пре и после, потврђивала такву етнографску реалност.

23) Franz Karl von Palm, *Abhandlung von den Titeln und Wappen, welche Maria Theresia als apostolische Königin von Ungarn führet*, Kaiserl. Königl. Hofbuchdruckern und Buchhändlern, Wien, 1774, стр. 28.

24) Исто, стр. 32.

mann Uhse), у географско-историјском лексикону (1710.) одређује Србију као европску земљу смештену између Хрватске и Јадранског мора, на Дунаву и Мезији. Србија, каже он, једним делом („који се зове Херцеговина“), обично лежи на мору, а другим се пружа на копно, обухватајући Рашку и Босну.²⁵⁾ Када је пролазио кроз Ниш крајем 18. века, Џејмс Капер (James Capper), британски метеоролог, писац и члан Британске источноиндијске компаније, објашњава: „То је престоница велике Србије.“²⁶⁾ За већину аутора „Велика Србија“ је представљала синоним за „Белу Србију“, одакле је (према Порфиригениу) српско племе населило Балкан. Тако немачки историчар Карл Готлоб фон Антон (Karl Gottlob von Anton) бележи у „Историји немачке нације“ (1793.) да је Чешка била колонизована народом Хрвата из Велике Србије („*Groß-Serbien*“), који су уједињени са другим „Велико-Србима“ („*mit einer andern Menge Groß-Serbier*“), у седмом веку населили Хрватску и Србију.²⁷⁾ Други немачки историчар и библиотекар, Гебарди (Ludwig Albrecht Gebhardi), у „Историји Краљевине Далмације, Хрватске, Славоније, Србије, Рашке, Босне, Раме и Дубровачке Републике“ (1805.), објашњава да су у раном средњем веку постојале две Србије: Бела Србија („*Weißserwien*“) на северу и Илирска Србија („*Illyrische Servien*“) на југу, која се пак делила на Лепу или Црвену Србију („*rote oder schöne Servien*“) и најмању – Црну Србију („*schwarze oder kleinste Servien*“). Прва је обухватала подручја Дакије, читаву Дарданију, велики део бивше римске провинције Далмације (укључујући Босну), те се на мору протезала од „Омиша до Црне Горе“ и од „Албаније до Драча“. Црна Србија, односно Србица („*Serwiza*“), захватала је околину Солуна,²⁸⁾ о чему је траг оставио Порфиригениу. Осим тога, Гебарди подсећа да се на северу, у Немачкој, међу Лужичким Србима, налазила „земља Далминаца“ („*Dalminzerland*“), те повлачи паралелу са Далмацијом на Јадрану, називајући њено становништво „далматским Србима“ („*dalmatischen*“).

25) Erdmann Uhse, *Universal-geographisch-historisches Lexicon*, Im Verlag Johann Ludewig Gleitsch und Moritz George Weidmanns, Leipzig, 1710, Ser-Ses, стр. 383.

26) James Capper, *Observations on the passage to India through Egypt, also by Vienna through Constantinople to Aleppo...*, The Third Edition, W. Faden, J. Robson, and R. Sewell, London, 1785, стр. 86.

27) Karl-Gottlob Anton, *Geschichte der teutschen Nation*, Erster Theil, Leipzig, 1793, стр. 388.

28) Ludwig Albrecht Gebhardi, *Geschichte der Königreiche Dalmatien, Kroatien, Sclavonien, Servien, Raszien, Bosnien, Rama und des Freystaats Ragusa*, bey Joseph Leyrer, Buchhändler, Pesth, 1805, стр. 182-183.

Serviern“).²⁹⁾ Позивао се и на чувену осмотомну црквену историју – „Илирикум сакрум“, италијанских језуита Филипа Ричепутија (Filippo Ricerputi), Данијела Фарлатија (Daniele Farlatti) и Јакопа Колетија (Јасоро Coleti). У том незаобилазном делу за проучавање политичке историје Јужних Словена, штампаном од 1751. до 1819. године, аутори средњовековну границу између племена Срба и Хрвата потврђују на реци Цетини³⁰⁾, одакле се дуж обале ка југу пружала „медитеранска Србија“ („*Serblia mediterranea*“), обухватајући историјске жупаније – Паганију, Травунију-Конавле и Дукљу, док је у копненом делу заузимала Босну и Рашку.³¹⁾ Више од читавог века касније, аустријски надвојвода Лудвиг Салватор (Erzherzog Ludwig Salvator), дуж јадранске обале, од Истре до Црне Горе (чак и на острвима), слика типове Срба у народним ношњама, у раду под називом „Срби на Јадрану“, без помена Хрвата.³²⁾ Француски историчар Гуерин Сонжеон (Guérin Songeon) тврдио је у „Историји Бугарске“ (1913) да је у 12. веку „на западу постојао српски народ, и Хрватска, Босна, Рашка, Херцеговина, Црна Гора и Далмација, нису биле друго до његове покрајине.“³³⁾ Пољски надбискуп Бохуш (Stanisław Jan Siestrzeńcewicz Bohusz), с правом би могао да понесе титулу „просрпског митомана“, пошто у својој историји о пореклу Словена, тврди како су некоћ Срби основали три европска краљевства: прво 630. године у Чешкој („*le royaume de Bohême*“), друго на Балкану 640. године, и треће које су назвали „Пољска“. Хрватска је за Бохуша била „планинска земља“ на Карпатима и реци Висли, у којој је живео српски народ („*Chrobatie... et où habitait le peuple Serbe*“).³⁴⁾ Ако се претходно поменути избори успореде са чак хиљаду година старијим – „Описом градова и земаља северно од Дунава“ („*Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii*“), у којем Баварски Географ (Geographus Bavarus) бележи – „Срби чије је краљевство толико, да су

29) Исто, стр. 179.

30) Daniele Farlato, *Illyrici Sacri*, Tomus Primus, Ecclesia Salonitana, ab ejus exordio usque ad saeculum quatum aerae Christianae, Venetiis, 1751, стр. 120.

31) Исто, стр. 124.

32) Erzherzog Ludwig Salvator, *Die Serben an Der Adria. Ihre Typen Und Trachten*, Heinrich Mercy, Prag, 1878.

33) R.P. Guérin Songeon, *Histoire de la Bulgarie depuis les origines jusqu'à nos jours, 485-1913*, Paris Nouvelle librairie nationale, 1913, стр. 226.

34) Stanisław Jan Siestrzeńcewicz Bohusz, *Precis des recherches historiques sur l'origine des Slaves ou Esclavons et des Sarmates*, Seconde Édition Revue, De l'Imprimerie de l'Academie Russe Imperiale, St. Pétersbourg, 1824, стр. 98-99.

од њих потекли сви словенски народи и, како тврде, од њих воде порекло“³⁵⁾ много тога можда постаје јасније: тзв. „Велика Србија“ има своје вишевековне историјске темеље. Односно, оно што би се могло протумачити као њен географски опсег, не представља никакву реткост у историографским и другим изворима – од Ајнхардовог помена Срба у Далмацији с почетка деветог века, Порфиригениновог описа српских земаља од Цетине до Раса, српске Босне из „Барског родослова“, српске земље Хрватске у „Далимиловој хроници“, српске Босне и Далмације из разних средњовековних повеља и папских була, па све до радова историчара, географа, путописаца и статистичара од 16. до 19. века. Јохан Георг Кол, дакле, није излазио из оквира историјских и других сазнања његовог времена, већ их је у својим путописима само надопунио; посебно она о друштвеном, економском и политичком животу српског и хрватског народа половином 19. века.

2. ПУТОВАЊЕ ЈОХАНА ГЕОРГА КОЛА У „АУСТРИЈСКЕ ЗЕМЉЕ“: РАШАНИ, ШОКЦИ И БУЊЕВЦИ

Приликом посете Бечу, једном од највећих мултиетничких и трговачких центара Европе почетком 1840-их, Кол се сусрео и са скупинама Срба и Хрвата, осветљавајући читаоцу свакодневицу, културу, обичаје и језик тих „оријенталаца“, како их је просечни Европљанин доживљавао. Испрва је промишљао о два народна назива: „Србин“ и „Рашанин“, те закључио да се ради о синонимима, подсећајући да Немци и Мађари одвајкада Србе називају Рашанима („Рацима“, „Расцианима“). Премда није био сасвим сигуран у порекло рашког имена, тачно је протумачио да је изведено из хидронима, јер „*постоји речица у Србији која носи сличан назив*“³⁶⁾ Наглашавајући важност Беча и Трста за економију немачких земаља, путописац је оставио битан податак везан за економску димензију србофобије,³⁷⁾ која се понекада препознаје у делима извесних хр-

35) Johann Kaspar Zeuss, *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, Bei Ignaz Joseph Lentner, München, 1837, стр. 601.

36) Johann Georg Kohl, *Austria – Viena, Prague, etc. etc.*, Carey and Hart, Philadelphia, 1844, стр. 79.

37) Економска димензија србофобије је код већине истраживача српско-хрватских сукоба помало скрајнут чинилац, иако је могуће њен траг пратити још од формирања Војне крајине и повластица које су Срби добијали од аустријских власти. Занимљив пример у том смислу, који се временски поклапа са Коловим путописом у „аустријске земље“ и потврђује његова опажања, препознаје се у једном франјевачком „критичком делу“, под називом „*Obrana pravoviernoga i pravoslavna i rimo-katoličkoga sveštenstva i naroda u Hercegovini turskoj suprot*

ватских политичара, верских главара и других градитеља савремене хрватске нације 19. века, али и неколико векова пре, у црквеним документима,³⁸⁾ као и различитим списима аустријског племства. Наиме, Кол истиче да су Срби са својим колонијама у Пешти, Бечу и другим градовима, посматрајући укупну робну размену и речну пловидбу, у то време најважнији регионални трговински чинилац: они су „главни господари пловила на Дунаву“, а тек потом следе „турско-шпански Јевреји“, Јермени, Грци и остали. Српске трговце је сусретао на свим јавним местима у Бечу, „заједно са својим супругама (...) одевене у чудну мешавину оријенталне и европске ношње“.³⁹⁾ С друге стране, Кол у једном одељку, који одише атмосфером Виктора Игоа, живописно дочарава изразиту беду Хрвата у престоници. Тако дознајемо да су сиромашни хрватски досељеници највише продавали ротквице и лук, па су због тога неке Бечлије мислиле да се у Хрватској ништа друго и не производи. Описујући изглед трошних приградских насеља, тзв. „хрватских четврти“, у која се уморни народ враћао „када и гаврани са поља ка кули Св. Стефана“, Кол пише да су животарили „попут стоке“, у изузетно скромним домовима без кревета, покривени само гуњевима под којима су дању радили у свим временским условима, а „сваке ноћи и празницима спавали на својим стомацима, неспособни за било шта, осим да продају лук“.⁴⁰⁾ Кол се не може због тога назвати „пристрасним посматрачем“, пошто је бележио оно што би чуо од староседелаца или што је сам запажао. На пример, при обиласку

potvoram i lažima, koje im se nabacuju u Magazinu sèrbsko-dalmatinskom izdatu 1851, sastavljena po jednome svešteniku iz Hercegovine reda S. O. Franje“, штампаном у Дубровнику 1853. године. Реч је о књижици у којој извесни херцеговачки фратар оштро одговара на „потворе и лажи“ из „Српско-далматинског магазина“, две године након што се појавио спорни текст. Тако наводи да су „Serbi (...) doisto u tergovini hitri i okretnii, oni tute neče ni židovim pokorit se“ (стр. 33.). „Haljine, osobito svetčane, i oružje dok se je moglo nositi doisto bilo je sviellie i bogatie u serbah, nego u katolikah: oni bo su prignuti na kitnju, i nieki zapan nego katolici“ (стр. 38.). У фратровој критици се херцеговачки католици нити једном речју не доводе у везу с Хрватима; хрватском имену нема помена у било ком смислу. Истина, кроз конфесионално разликовање, одриче се и припадност Србима, а фратар своју паству именује народом „Славо-католичким“. Међутим, Срби су „jedan narod sa nama“ (стр. 9.) „jednojezični narod“, „jednoplemena bratja“, „domorodnici“, те да католици не завиде „bratji serbima mnoštvo osobah“, пошто „jedan bo sami narod činimo“ (стр. 10.).

38) Познати су случајеви пребега, „словинских“ и „предавских“ кметова (католика), који су напуштали феуде и одлазили да живе са Србима у Војну крајину, по тзв. „влашким правцима“, одбијајући да плаћају и десетину цркви. Бежање кметова и мешање са Србима било је толико учестало, да је *colonus fugitivus*, како је тврдила Нада Клаић, постала свакодневна појава, што је изразито љутило неке црквене великодостојнике, који су сматрали да је свему томе узрок „проклети влашки народ“ (Nada Klaić, *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u XVI i XVII stoljeću*, Nolit, Beograd, 1976, стр. 162-169).

39) Johann Georg Kohl, *Austria – Viena, Prague, etc. etc.*, н. д., стр. 79.

40) Исто, стр. 87.

Баната, био је непријатно изненађен чињеницом да у српским се-
лима домаћини још увек покривају настамбе са стајњаком, попут
„старих Дарданаца“, а уз то посвуда наилази на „пљачку, прљав-
штину и ђубре“.⁴¹⁾ Био је уверен да су Срби дардански потомци
(мада истовремено и „православни Словени“), сумњајући у тврдње
да су дошли на просторе Балкана тек у средњем веку.⁴²⁾ Доказе је
темељио на начину живота, какав је забележен на истом простору у
доба Страбона и Хомера: као и Дарданци, Срби су велики љубите-
љи музике, свирају на жичаним инструментима, баве се трговином
сољу, итд.⁴³⁾ У односу на Чехе, имају мање смисла за производњу,
занатство и уметност; углавном су у време Колове посете – вој-
ници и трговци.⁴⁴⁾ Кол је промишљао и о етнониму „Илири“, ко-
ришћеном тада за све „јужне дунавске Словене“.⁴⁵⁾ По њему, то је
ново, „камелеонско“ име, које „није ни генетичко, ни географско,
ни религијско“.⁴⁶⁾ Нарочито је фреквентно током и након Наполео-
нових ратова, а у његово време постаје све „модерније“.⁴⁷⁾ Немачки
путописац обраћа пажњу и на извесну занимљивост: Хрвати су
предњачили у настојањима да сами себе сврставају у Илире, „иако
су католици“.⁴⁸⁾ У Аустрији су се, расветљава Кол, под Илирима
углавном подразумевали православни народи југоистока монархи-
је, тј. „Срби, Власи и Славонци“⁴⁹⁾, а српска црква „илирском или
грчком“ („*die illyrische oder griechische Kirche*“).⁵⁰⁾ Деценијама пре
њега, наилазимо на исти податак код Матије Петра Катанчића, јед-
ног у низу католичких Срба, којег су „постхумно“ похрватили пре
свега због његовог значаја (слично је задесило Јураја Крижанића⁵¹⁾)

41) Johann Georg Kohl, *Hundert Tage auf Reisen in den österreichischen Staaten*, Vierter Theil, Reise in Ungarn, Erste Abtheilung, Arnoldischen Buchhandlung, Dresden und Leipzig, 1842, стр. 37.

42) Исто, стр. 156.

43) Исто, стр. 38.

44) Исто, стр. 249.

45) Johann Georg Kohl, *Hundert Tage auf Reisen in den österreichischen Staaten*, Dritter Theil, Reise in Ungarn, Erste Abtheilung, Arnoldischen Buchhandlung, Dresden und Leipzig, 1842, стр. 454.

46) Johann Georg Kohl, *Hundert Tage auf Reisen in den österreichischen Staaten*, Vierter Theil, н. д., стр. 163.

47) Johann Georg Kohl, *Hundert Tage auf Reisen in den österreichischen Staaten*, Dritter Theil, н. д., стр. 454.

48) Johann Georg Kohl, *Hundert Tage auf Reisen in den österreichischen Staaten*, Vierter Theil, н. д., стр. 163.

49) Исто, стр. 164.

50) Исто, стр. 166.

51) Јурај Крижанић (1618-1683), доктор теологије, католички мисионар, панслависта и језико-
словац, од средине 19. века је уврштен у Хрвате, иако је себе сматрао Србином. За хрватске
историчаре доказ његовог хрватског порекла проистиче из тврде католичке вере и родног ме-
ста у околини Карловца. Ипак, познато је да се руском цару представио као „Сербљин“, али је

и Матију Антуна Рељковића⁵²⁾). Катанчић, фрањевац и „први хрватски археолог“, у књизи у којој се недвосмислено оградио од хрватства⁵³⁾, у вези Илира и Срба обавештава нас о следећем: „*Веома је уобичајено је да наши Илири себе називају Србљима, не само они који живе у Србији, него и у целом Илирику, па чак и Дацији, нарочито они који следе закон грчке цркве, а најпрепознатљивији су по томе што себе зову Србљи, Србљани.*“⁵⁴⁾

Каснијих деценија Јохан Георг Кол ће и даље посматрати „три гране словенских Илира“, истичући да првенство држе „Срби у ужем смислу“, који се показују као „живахан, храбар, поетски и слободољубив народ“, што су наследили од народа чију су земљу населили – Дарданаца, Трибала и других.⁵⁵⁾ Стиче се утисак да из његових путописа избија прилична збуњеност „националностима“ католичких Јужних Словена; само су православни Срби у том смислу потпуно дефинисани и себе најчешће ословљавају српским

због пропагирања уније прогнан у Сибир на петнаест година. Још 1869. године у руским изворима помињаће се као „*Јурај Крижанић, родом Србин, католички свештеник...*“ (Видети: Александр Иванович Кирпичников, *Исторія русской литературы: для учащихся*, Типографія Грачева и К., Москва, 1869, стр. 60.). Већ следеће године у Москви је штампана књижица „*Католички свештеник Србин (Хрват) Јурај Крижанић*“, Петра Алексејевича Безонова. Деловањем утицајних хрватских интелектуалних и клерикалних кругова, све више се изједначавала употреба српског језичког изражаја и латиничног писма са хрватским језиком. На тај начин су србокатолички писци који су користили латиницу, постали преконоћни Хрвати. Тако је и за Безонова у наслову биографије Јурај „Србин (Хрват)“, а језик којим је писао – „српска абетада, то јест хрватски језик“ (Видети: Петр Алексеевич Безонов, *Католический священник Серб (Хорват) Юрій Крижанич, Неблшшскій, Явканица, Ревнитель возсоединенія церквий и всего славянства въ XVII вѣкѣ*, Въ Университетској типографіи Катковъ, Москва, 1870, стр. 13.). Одговорност за наизглед наивно, али учинковито прекрајање историје, може се приписати Ивану Кукуљевићу Сакцинском, који је овако домислио Крижанићево хрватство: „*On se nazvā Srbjaninom, premda ga je zahvalnost prema pravoj domovini i narodu svomu hrvatskomu, u svih njegovih književnih djelih uvijek poticala na to, da među južnima Slovinci vazda pokraj Bugarah i Srbah napomene i jednakopravno i jednakobrojno svoje pleme hrvatsko...*“ (Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, Knjiga X., Uredio Ivan Kukuljević Sakcinski, U Zagrebu, U tiskarni Dragutina Albrechta, 1869, стр. 35.).

- 52) Славонски просветитељ, Србин католик, Матија Антун Рељковић у „Сатиру илити ди-вјем човику“, написао је познате стихове: „*О, Славонче! Ти се врло вараши, Који год ми тако одговараши, Ваши стари јесу књигу знали, Српски штили и српски писали.*“ (*Mat-hie Antuna Relkovicha Satir illiti divji csovik*, IV. Satir kaxe uzrok, zashto u Slavonii nejma Skulah, C2, U Osiku, 1779.)
- 53) Матија Петар Катанчић је био јасан по питању свог порекла: „*Хрвати, ово причам по свом знању, нас Трачане Илире, који се од њих знатно разликујемо по дијалекту, све зову Власима.*“ У продолжетку каже да се и „Срби грчког закона“ каткад погрешно називају „Власима“, те наводи да су Рашани потомци Трачана. (*De Istro eiusque adcolis commentatio...*, Autore Math. Petro Katancsich Pannonio, Budaе, Typis regiae Universitatis Pestinensis, 1798, стр. 128. i 227.).
- 54) *De Istro eiusque adcolis commentatio...*, Autore Math. Petro Katancsich Pannonio, Budaе, Typis regiae Universitatis Pestinensis, 1798, стр. 217-218.
- 55) Johann Georg Kohl, *Die Völker Europa's: Cultur- und Charakterskizzen der europäischen Völker*, Zweite revidirte und vermehrte Auflage, Berendsohn, Hamburg, 1872, стр. 74.

именом.⁵⁶⁾ У једном селу поред Темишвара (Кол га назива „резиденцијом великог српског племства у Банату“ и „главним градом аустријских Срба“)⁵⁷⁾, наишао је први пута на Шокце, за које су му неки немачки мештани тврдили да не припадају Србима, него „католичким Илирима“. Изгледа да нико није имао прецизно сазнање о њиховом пореклу, пошто су му једни тврдили да су дошли с обала Јадрана, од других је чуо да су свакако „славонског племена“, а од трећих да се ради о „хришћанским Турцима“.⁵⁸⁾ Кол је тиме био збуњен, пошто су Шокци (и Буњевци) редовно у пописима и другим државним документима Аустрије и Угарске сврставани међу Србе, првенствено због заједничког језика („илирски“ или „рачки“⁵⁹⁾), културе и обичаја, а неки, углавном образованији, као што смо видели на примеру Крижанића и Катанчића, и сами су истицали своје српско порекло. Огроман број Срба после Велике Шизме је остао под окриљем Римокатоличке цркве, док је други покатоличен након провале Османлија, али се ипак међу неким од њих очувало сећање на српско/рашко порекло. Као што су неки истраживачи националних идентитета у Немцима видели „закашњели народ“ („*Spätvolk*“)⁶⁰⁾ у односу нпр. на Французе, тако су за друге и Хрвати национално „касније конституисани“ у односу на Србе. Хобсбаум (Eric J. Hobsbawm) закључује да су за разлику од хрватске (и осталих модерних нација на подручју бивше Југославије), код Срба и пре 19. века постојала „прото-национална осећања“.⁶¹⁾

56) Johann Georg Kohl, *Hundert Tage auf Reisen in den österreichischen Staaten*, Dritter Theil, н. д., стр. 454.

57) Johann Georg Kohl, *Hundert Tage auf Reisen in den österreichischen Staaten*, Vierter Theil, н. д., стр. 212.

58) Исто, стр. 187.

59) Иван Антуновић, буњевачки каноник, приближава нам у својим радовима време интензивне кроатизације Буњеваца, те разјашњава могуће узроке који су довели до лакшег одсрбљавања те етничке групе: „*Baš zato sam ja ovo ime 'Racz' za sveg mog veka i pred Niemcom i pred Magjarom izgovarao, znajući, da je ovo vazda jednomu i drugomu na jeziku i u običaju, akoprem sam opazio: da se to ni Srbini ni Bunjevcu nedopada, zašto? to ni danas neznam. U ono vrijeme, kada sam u Aljmašu župnikom bio, gdje je rječ božja u tri jezika navješćivana bila, te se na jednoj nad propovijedaonicom stojećoj tabli označivao jezik: na onoj bunjevačkoj bijaše velikimi pismenim napisano 'racki', što se nije dopadalo tadanjemu knezu, inače veoma poštenu i bogatu mužu, Bunjevcu, Andriji Jagiću, pa me umolio da taj nadpis s onim 'bunjevački' izmijeniti dadem. U to ja nisam radi toga privolio, što sam znao, da i Bunjevac o navadnu svom govoru veli: 'divanili smo racki'.*“ (Ivan Antunović, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, gradjanskom i gospodarskom*, Izdaje i razdieljiva Pisac, Tiskom Friedrika Jasper-a, U Beču, 1882, стр. 119.).

60) Sylvia Schroll-Machl, *Die Deutschen - wir Deutsche*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2002, стр. 43.

61) „Нема разлога да се порекну прото-национална осећања Срба пре деветнаестог века, не зато што су они били православни, за разлику од суседних католика и муслима-

Формирање савремене хрватске нације, повезано је са прихватањем штокавице за стандардни књижевни језик од стране хрватских „илираца“, што је поспешило претапање Буњеваца и Шокаца у Хрвате. Осим католичке цркве, након Другог светског рата у том процесу учествовале су и комунистичке власти (Главни народноослободилачки одбор Војводине) Уредбом бр. 1040/1945, којом се од 14. маја 1945. године, сви Буњевци и Шокци морају третирали као Хрвати, што је био саставни део борбе против „великосрпске хегемоније“. Додуше, хрватска научна јавност неформално признаје да историја те две етничке групе не познаје под именом Хрвата, него Рашана, католичких Рашана, Далматинаца, Илира, Бошњака, итд.⁶²⁾ Босански фрањевац, путописац и етнограф, Иван Фрањо Јукић (алиас Славољуб Бошњак), „илирац“ који је прве радове објављивао у „Србско-далматинском магазину“ о Шокцима у бањалучкој жупи, посведочио је да они „*od Hãrvatah neznaju nit imena*“,⁶³⁾ већ себе зову „*kàrštjani*“, а у приједорској, старомајданској и бихаћкој нахији „*Madžari*“.⁶⁴⁾ Његов савременик и пријатељ, Грга Мартић (алиас Љубомир Херцеговац), такође фрањевац и просветитељ, пример је „српско-хрватске амфибије“. Тако се 18. октобра 1842. године фра Мартић бунио у „Скоротечи“ против употребе црквенословенских речи, подржавајући рад Вука Караџића: „*Прођимо се којекаквих мјешарија, него Србљи Србљима србски србствујмо!*“.⁶⁵⁾ Након петнаест година постајао више „Југословен“, али је и даље тврдио да се у Босни и Србији говори један језик⁶⁶⁾, да би се касније, као и велика већина србо-католичког

на – што их не би разликовало од Бугара – већ стога што је успомена на некадашњу краљевину коју су поразили Турци, сачувана у песмама и јуначким предањима, а можда и више од тога, у свакодневној литургији српске цркве која је канонизовала већину српских краљева.“ (Eric J. Hobsbawm, *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality*, Sec. edition, 18th printing, Cambridge University Press, 2012, стр. 75-76.).

62) Slaven Bačić, „Hrvati u južnougarskim slobodnim kraljevskim gradovima“, *Analizirana hrvatska akademija znanosti i umjetnosti*, Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, No.26, Studeni 2010, стр. 89.

63) Slavoljub Bošnjak, *Putovanje po Bosni*, Kolo, Članci za literaturu, umjetnost i narodni život, Knjiga V, Troškom nar. Matice ilirske, U Zagrebu, 1847, стр. 20.

64) Исто, стр. 22.

65) „*Прођимосе коекаквѣ мѣшарија, Него Србљи Србљима србски србствујмо!!!*“ (Пештанско-Будимскиј Скоротеча, Год. I, Теч. I, Число 32, Издае Димитрій Јовановичъ, Неделя, 18. Октоб. 1842, стр. 98.)

66) „*Jezik je pak jedan, koi se govori u Sèrbii, Bosni i Hercegovini, okrom jeditu ćeš razliku naći, da mehko sèrbijansko ije u Hercegovini i krajini samim glasnikom i ili je zamienjuje se...*“ (Narodne pjesme bosanske i hercegovačke, Skupio Ivan Franjo Jukić Banjolučanin i Ljubomir Hercegovac (Fr. G. Martić), Izdao O. Filip Kunić Kuprješanin, Svezak pèrvi, Pjesme junačke, Tiskarna Drag. Lehmana i drugara, U Osijeku, 1858, стр. XI).

свештенства, све више приклањао хрватској националној идеји. Процес инкорпорације босанских Шокаца у хрватску нацију вршио се нарочито преко Таковачког семеништа, где су се образовали католички свештеници из Босне. У Сарајеву се 1867. године оснива хрватско друштво са задатком искорењивања имена „Шокац“, које се требало заменити именом Хрват. На челу друштва био је драгоман пруског конзулата, Клемент Божић из Задра и група младих фрањеваца, а акцију су вршили због страха „*da ће Босну Срби освојити*“.⁶⁷⁾ Резултат њиховог успешног рада видљив је и код савремених хрватских аутора, којима је за „доказивање хрватства“ Шокаца и Буњеваца, довољна припадност католичкој конфесији, а њихова деценијска интеграција у другој половини 19. века тумачи се као „*закаснили рефлекс у односу на друге хрватске регионалне препороде*“.⁶⁸⁾ Потврде о српском пореклу Буњеваца и Шокаца су заиста многобројне и потичу од најцењенијих аустријских, немачких, мађарских и енглеских етнографа, географа, историчара и статистичара. Елек Фењеш (Elek Fényes), члан мађарске академије наука, управник статистичког одељења угарског министарства унутрашњих послова, најцитиранији статистичар из средине 19. века, у „Статистици Краљевине Угарске“ из 1843. године, лично је јасан: „Шокци или католички Срби“ („*Schokzen oder katholische Serbler*“).⁶⁹⁾ У „Годишњаку Чешког музеја за природу, географију, историју, уметност и књижевност“ (1830.), наводи се да су Срби делом „грчког“, делом „латинског обреда“, а ови потоњи се зову Шокци који живе у Далмацији, Босни, Славонији, Војној крајини, Угарској, итд.⁷⁰⁾ У бечком „Архиву за историју, статистику, књижевност и уметност“ (1826.), стоји да у Босни живе „турски“ (муслимански) и „шокачки“, тј. римо-католички Срби („*schokzische (von Schokzen) d. i. römisch-katolischen Serben*“).⁷¹⁾ У другој деценији 19. века развила се и једна занимљива расправа о етници-

67) Muhamed Hadžijahić, *Od tradicije do identiteta: geneza nacionalnog pitanja bosanskih muslimana*, Muslimanska naklada Putokaz, Zagreb, 1990, стр. 49.

68) Tomislav Žigmanov, „Šokački Hrvati u Vojvodini na prijelazu tisućljeća – osnovne značajke društvenog položaja“, *Migracijske i etničke teme*, Vol.25, No.4, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, Prosinac 2009, стр. 390.

69) Фењеш их броји 416,150. (Видети: Elek Fényes, *Statistik des Königreichs Ungarn*, I. Teil, Pesth, 1843, стр. 103.).

70) Исти извор обавештава да укупан број Срба износи 4,2 милиона, док је Хрвата 800,000. (Видети: *Jahrbücher des Böhmischen Museums für Natur und Länderkunde, Geschichte, Kunst und Literatur*, Ersters Band, I.G. Calve'sche Buchhandlung, Prag, 1830, стр. 87-93.).

71) *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst*, Siebzehnter Jahrgang, Wien, Mittwoch den 6. uns Freytag den 11. August, 1826, стр. 509.

му „Шокац“, између Томе Љубибратића и извесног Др. Румија (Dr. Rumi). Љубибратић је тврдио да се ради о погрдном изразу којег православни Срби додељују католичким Србима, а корен му се налази у италијанској речи „*sciocco*“ (глупан), док је Руми сматрао да назив долази од речи „скочити“ (као и „ускок“), зато што су они (Шокци) „скочили“, тј. прешли са „грчког“ на „римски“ закон.⁷²⁾ Познати немачки професор историје и статистике из Халеа, енциклопедиста и књижевник, Јохан С. Ерш (Johann Samuel Ersch), у једној од својих енциклопедија коју је писао са Јоханом Г. Грубером (Јоханн Готтфриед Грубер), истиче да у Угарској, поред других народа, обитавају „*Срби грчког и римокатоличког обреда (такозвани Шокци)*“.⁷³⁾ За Јулијана Ховница (Julius Chownitz), официра и професора историје и географије у Кадетској школи у Грацу половином 19. века, Шокци и Буњевци су „католички Рашани“, који се од православних разликују тек по томе што су „нежнији“.⁷⁴⁾ Манојло Сладовић, католички свештеник и професор из Сења, себе је 1856. г. политички сматрао Хрватом, али не и етнички. То је видљиво из његовог историјског рада о Сењској и Крбавској бискупији, где пише да је „наш народ“ (мисли на становнике Крбаве и Лике) становао на том подручју „*хиљаду година пре доласка Хрватма*“.⁷⁵⁾ Када у наставку расправља о многим Србима у сењској бискупији, осветљава и порекло личких Буњеваца: „*Izza kralja Sig-munda (1387-1437) nalazimo mnoge srbe u stranah krbavskih imenito uz unu i sadašnjoj srbskoj satniji od tromedje pa uz bosansku granicu a i po lici pače i oko senja. (...) Prešavši ovi srbi polazili su naše crkve i bijahu nastojani većinom od naših popovah, kano što je taj običaj i danas vidan, gdje srbi k našim župnikom za blagoslov dojdou a i maše plaćaju, naše crkve osobito na mladu nedelju ili koj god pohađaju. Ti-em načinom predju bunjevci krpotski sasma u krilo naše crkve prem se do 18. veka od hrišćanah zaměnito ženjahu pače im je odělo isto bisk. ćolić 1746 pod pedepsu nezakopanja u sv. zemlju; medjusobnu ženitbu ono malko izměnio a ovu zabranio.*“⁷⁶⁾ Посебно је у том смислу занимљив Сладовићев „земљак“, Анте Старчевић, који се 20. августа

72) Видети део расправе у: *Erneuerte vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat*, Verlage bey Anton Strauß, Wien, 26. Februar 1820, стр. 66-67.

73) Johann Samuel Ersch, Johann Gottfried Gruber, *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste in alphabetischer Folge*, Siebenter Theil, B-Barzelletten, Verlag von Johann Friedrich Gleditsch, Leipzig, 1821, стр. 454.

74) Julian Chownitz, *Handbuch zur Kenntniß von Ungarn*, Bamberg, 1851, стр. 140.

75) *Povēsti Biskupijah Senjske i Modruške ili Krbavske trudom Manoil Sladović*, Trst, 1856, стр. 1.

76) Исто, стр. 435.

1851. године обратио „Високом кнежевском попечитељству“, са „молбеницом“ писаној ћирилицом, да буде примљен „за столицу математичких знаности на Београдском лицеју“. Изјаснио се регионално, као „Личанин“, а у потпису „понижни слуга, Антун Старчевић, доктор мудрословја“.⁷⁷⁾ Убрзо након што је одбијен, у Вуковом „умањивању Хрвата“ пронашао је повод за своју изразиту сробофобију, те је још за живота понео епитет „оца Домовине“, као водећи рукотворац романтичарских хрватских историјских нарација. Конфликт између његовог несумњивог српског порекла (како по православној мајци Милицы Богдан⁷⁸⁾, тако и по католичком оцу Јакову Старчевићу⁷⁹⁾) и истовремене изразите сробофобије, можда је могуће схватити кроз Фројдову теорију о „нарцизму малих разлика“ („*der Narzißmus der kleinen Differenzen*“) ⁸⁰⁾.

Године 1853. при аустријском министарству унутрашњих послова састављено је нарочито поверенство, које је расправљало више година о разним питањима у вези пописа становништва у читавој царевини, да би се тек царском патентном бр. 67 од 23. марта 1857. одлучило његово спровођење. Тако је отпочео први општи попис становништва Аустријског Царства, који није имао неку специфичну намену и био је везан за одређени дан („критични тренутак“ била је поноћ 31.10.1857. године). Међутим, чак и након „првог савременог пописа“, Шокци и Буњевци етнички су приборјани Србима. Тако је Черних (Karl Freiherr von Czoernig), свакако најпознатији аустријски статистичар 19. века, у делу „Етнографија Аустријске Монархије“ (1857.), католичке Славонце, Шокце и Буњевце објединио с православним Србима,⁸¹⁾ као и Фењеш исте године, с тим што је мађарски статистичар додао Србима

77) Архив Србије, Фонд МПС – II (1838-1918), 1851, II, 365, Старчевић.

78) Dubravko Jelčić, *Politika i sudbine: eseji, varijacije i glose o hrvatskim političarima*, Školska knjiga, Zagreb, 1995, стр. 11.

79) Анте Старчевић рођен је 1823. г. у засеоку Житник код Пазаришта у Лици, за које се у попису војника из 1712. године наводи као командно крајишко место, насељено „католичким Србима-Буњевцима“ („Kath. Serben /Bunjevce(n)“), за разлику од других насеља, где су Хрвати, Крањци и „грчко-источни Срби“ посебно наведени. (Franz Vaniček, *Specialgeschichte der Militärgrenze: Aus Originalquellen und Quellenwerken geschöpft*, I Band, Aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1875, стр. 156.)

80) Sigmund Freud, *Das Unbehagen in der Kultur*, Internationaler psychoanalytischer Verlag, Wien, 1930, стр. 85.

81) Karl Freiherr von Czoernig, *Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie*, Band I, Wien, 1857, стр. 78.

већу бројност.⁸²⁾ Исто тако и Марејев (John Murray) „Приручник за путнике у јужну Немачку“ (1857.), информисе заинтересоване да се „римокатолички Срби насељени у Мађарској називају Шокцима, а Срби грчке цркве Рашанима“.⁸³⁾ Двадесет година касније, угледни немачко-мађарски историчар, географ и политичар из 19. века, Швикер (Johann Heinrich Schwicker), у „Политичкој историји Срба у Мађарској“, за Буњевце који су дошли у 17. веку у Сегедин и Суботицу каже: „Војно способни међу тим дошљацима борили су се тада под својим капетаном Петровићем у царској војсци. Већ наредне године (1687), 5-6,000 католичких Срба (Буњеваца) добили су дозволу да се слободно населе у Сегедину, Суботици (Марија-Терезијанопоље) и Боњи; морали су да бране три најближе паланке од Турака.“⁸⁴⁾

Што се тиче Кола, он се уверио и у распрострањеност Срба у Османском царству, наглашавајући да су, иако покорени, подарили турској монархији неке од највиших државних званичника (везире, паше, итд).⁸⁵⁾ Крајња северозападна тачка у којој је путописац сусрео „илирске Србе“ јесте Беч, док се на истоку у то време још увек препознају у Русији, тј. на делу данашње Украјине, који је током српских сеоба добио назив Нова Србија („in das sogenannte Neuserbien“), где их бележи међу званичницима и војском. На истом месту понавља да су њима најближи рођаци Хрвати и Славонци, од којих први живе и у близини Беча, где продају лук, власници су ситних радњи и торбари.⁸⁶⁾ Путујући и другим аустријским и мађарским крајевима, Кол је обратио пажњу на малу скупину Хрвата у селу Драсбургу (Распорак), данашњем градићу у аустријској савезној држави Градишће, где су од стране аустријских војних заповедника, феудалаца и свештенства, насељавани као кметови („Leibeigener“) за време османлијске инвазије.⁸⁷⁾ Њихове опустеле крајеве населило је српско становништво, које је почетком 17. века чак и у Вараждинском генералату бележило 67,7% домаћина.

82) Elek Fényes, *Az Ausztriai Birodalom statistikája és földrajzi leírása*, Kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1857, стр. 36.

83) *A handbook for travellers in southern Germany*, John Murray, London, 1857, стр. 493.

84) Johann Heinrich Schwicker, *Politische Geschichte der Serben in Ungarn*, Ludwig Aigner, Budapest, 1880, стр. 4.

85) Johann Georg Kohl, *Hundert Tage auf Reisen in den österreichischen Staaten*, Vierter Theil, Reise in Ungarn, Erste Abtheilung, Arnoldischen Buchhandlung, Dresden und Leipzig, 1842, стр. 249.

86) Исто, стр. 250.

87) Johann Georg Kohl, *Hundert Tage auf Reisen in den österreichischen Staaten*, Dritter Theil, н. д., стр. 5.

Стотину година касније њихов број је опао на 49,9%,⁸⁸⁾ што је била последица унијаћења⁸⁹⁾ и поновног досељавања католика различитог етничког састава. Наиме, у Прагу су 16. јануара 1608. потврђени закључци хрватско-славонског Сабора од 5. јула 1604. године, којима је одређено да католичка вера постаје једином дозвољеном у краљевству.⁹⁰⁾ Кол ће на подручју избеглих католика у Аустрији забележити места у којима су они измешани са Немцима, док ближе реци Драви постоје и „чиста хрватска села“, где се народ тада углавном бавио виноградарством. Тако ће у шопронском округу избројити 30 насеља с хрватским живљем, виселбуршком 11, у ајзенбуршком 64, а поменуће и тзв. „водене Хрвате“ („*Wasser-Kroatent*“) поред Нежидерског језера. Језик којим се споразумевају, Кол је назвао идентичним као и код Хрвата у Вараждину и Загребу, дакле кајкавским.⁹¹⁾ Иако је уочио да су многи од њих „постали Немци“, да су преузели и немачки језик и ношњу, у њима је и даље могао да осети „непромењену словенску природу“.⁹²⁾

ЛИТЕРАТУРА

- Александр Иванович Кирпичников, *Исторія русской литературы: для учащихся*, Типографія Грачева и К., Москва, 1869.
- *A handbook for travellers in southern Germany*, John Murray, London, 1857.
- *Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst*, Siebzehter Jahrgang, Wien, Mittwoch den 9. uns Freytag den 11. August, 1826.
- *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, Knjiga X, Uredio Ivan Kukuljević Sakcinski, U tiskarni Dragutina Albrechta, U Zagrebu, 1869.

88) Hrvoje Petrić, „Pokušaj rekonstrukcije ukupnog broja stanovnika Varaždinskog generalata i Križevačke županije od kraja 16. do početka 18. stoljeća“, *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, Vol.10, No.19, Koprivnica, Lipanj 2011, стр. 51.

89) Почети унијаћења Срба у Хрватској повезују се са „посвећењем“ гркокатоличког бискупа Симеона Вретанијског (Вретање, Вратање) у Риму 1611. године и његовим именовањем за архимандрита манастира Св. Архангела Михаила у Марчи, верском центру „Вретаније“, како су пећки патријарси називали нову православну црквено-географску организацију на том простору. Тада је Симеон прихватио унију са Католичком црквом, а папа му је доделио епископску власт над православним народом у Угарској, Славонији, Хрватској и Жумберку. (Zlatko Kudelić, „Prvi marčanski grkokatolički biskup Simeon (1611.-1630.)“, *Povijesni prilozi*, Vol.23, No.23, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Ožujak 2003, стр. 145).

90) Hrvoje Petrić, „Katolička obnova i konfesionalne tolerancije/netolerancije na širem prostoru Tripleha Confiniuma do oko 1630. godine: Primjer grada Koprivnice“, *Croatia Christiana Periodica*, Vol.30, No.57, Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb, Lipanj 2006, стр. 56.

91) Johann Georg Kohl, *Hundert Tage auf Reisen in den österreichischen Staaten*, Dritter Theil, н. д., стр. 6.

92) Исто, стр. 7.

- Архив Србије, Фонд МПС – П (1838-1918), 1851, II, 365, *Смарчевућ*.
- August Kurtzel, *Die Gegenwart. Eine encyclopädische Darstellung der neuesten Zeitgeschichte für alle Stände*, Achter Band, Brockhaus, Leipzig, 1853.
- Branimir Anzulovic, *Heavenly Serbia: From Myth to Genocide*, New York University Press, New York and London, 1999.
- Географійско-хисторійскій одривакъ о Далмацији одъ Кола, *Сербскій лѣтописъ за годину 1852*, Часть I, Матица сербска, У Будиму, 1852.
- Daniele Farlato, *Illyrici Sacri*, Tomus Primus, Ecclesia Salonitana, ab ejus exordio usque ad saeculum quatum aerae Christianae, Venetiis, 1751.
- Elek Fényes, *Az Ausztriai Birodalom statistikája és földrajzi leírása*, Kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1857.
- Elek Fényes, *Statistik des Königreichs Ungarn*, I. Teil, Pesth, 1843.
- Erdmann Uhse, *Universal-geographisch-historisches Lexicon*, Im Verlag Johann Ludewig Gleditsch und Moritz George Weidmanns, Leipzig, 1710.
- Eric J. Hobsbawm, *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality*, Sec. edition, 18th printing, Cambridge University Press, 2012.
- *Erneuerte vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat*, Verlage bey Anton Strauß, Wien, 26. Februar 1820.
- Erzherzog Ludwig Salvator, *Die Serben an der Adria. Ihre Typen und Trachten*, Heinrich Mercy, Prag, 1878.
- Franz Karl von Palm, *Abhandlung von den Titeln und Wappen, welche Maria Theresia als apostolische Königin von Ungarn führet*, Kaiserl. Königl. Hofbuchdruckern und Buchhändlern, Wien, 1774.
- Frederic Trautmann (prev. i edit.), „Johann Georg Kohl, a German traveler in Minnesota Territory“, *Minnesota History Magazine*, Minnesota Historical Society, Vol. 49/4 (1984).
- Heinrich Berghaus, *Dr. Heinrich Berghaus' Physikalischer Atlas oder Sammlung von Karten*, „Ethnographische Karte der Österreichischen Monarchie“, Zweiter Band, Verlag von Justus Perthes in Gotha, 1848.
- Hrvoje Petrić, „Katolička obnova i konfesionalne tolerancije/netolerancije na širem prostoru Triplexa Confiniuma do oko 1630. godine: Primjer grada Koprivnice“, *Croatica Christiana Periodica*, Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb, Vol.30, No.57 (2006).
- Hrvoje Petrić, „Pokušaj rekonstrukcije ukupnog broja stanovnika Varaždinskog generalata i Križevačke županije od kraja 16. do početka 18. stoljeća“, *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, Meridijani, Koprivnica, Vol.10, No.19 (2011).
- Ivan Antunović, *Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, građanskom i gospodarskom*, Izdaje i razdieljiva Pisac, Tiskom Friedrika Jasper-a, U Beču, 1882.
- Ivo Rendić-Miočević, „Etnopsihologijski okvir hrvatske i srpske nacije“, *Mi-gracijaske teme*, Filozofski fakultet, Zadar, br. 16 (2000).

- *Jahrbücher des Böhmischen Museums für Natur und Länderkunde*, Geschichte, Kunst und Literatur, Ersters Band, I.G. Calve'sche Buchhandlung, Prag, 1830.
- James Capper, *Observations on the passage to India through Egypt*, The Third Editon, W. Faden, J. Robson, and R. Sewell, London, 1785.
- Johann Georg Kohl, *Austria – Viena, Prague, etc. etc.*, Carey and Hart, Philadelphia, 1844.
- Johann Georg Kohl, *Die Völker Europa's: Cultur- und Charakterskizzen der europäischen Völker*, Zweite revidirte und vermehrte Auflage, Berendsohn, Hamburg, 1872.
- Johann Georg Kohl, *Hundert Tage auf Reisen in den österreichischen Staaten*, Vierter Theil, Reise in Ungarn, Erste Abtheilung, Arnoldischen Buchhandlung, Dresden und Leipzig, 1842.
- Johann Georg Kohl, *Hundert Tage auf Reisen in den österreichischen Staaten*, Dritter Theil, Reise in Ungarn, Erste Abtheilung, Arnoldischen Buchhandlung, Dresden und Leipzig, 1842.
- Johann Georg Kohl, *Reisen im Inneren von Russland und Polen*, Dritter Teil, Arnoldischen Buchhandlung, Dresden und Leipzig, 1841.
- Johann Heinrich Schwicker, *Politische Geschichte der Serben in Ungarn*, Ludwig Aigner, Budapest, 1880.
- Johann Kaspar Zeuss, *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, Bei Ignaz Joseph Lentner, München, 1837
- Johann Samuel Ersch, Johann Gottfried Gruber, *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste in alphabetischer Folge*, Siebenter Theil, B-Barzelletten, Verlag von Johann Friedrich Gleditsch, Leipzig, 1821.
- Julian Chownitz, *Handbuch zur Kenntniß von Ungarn*, Verlag der Buchner'schen Buchhandlung, Bamberg, 1851.
- Karl Freiherr von Czoernig, *Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie*, Band I, Wien, 1857.
- Karl-Gottlob Anton, *Geschichte der teutschen Nation*, Erster Theil, Bei Georg Joachim Göschen, Leipzig, 1793.
- Ludwig Albrecht Gebhardi, *Geschichte der Königreiche Dalmatien, Kroatien, Szlavonien, Servien, Raszien, Bosnien, Rama und des Freystaats Ragusa*, bey Joseph Leyrer, Buchhändler, Pesth, 1805.
- Ljubomir Antić, *Velikosrpski nacionalni programi – Ishodišta i posljedice*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2007.
- Manoil Sladović, *Povēsti Biskupijah Senjske i Modruške ili Krbavske*, Tiskom austrianskoga Lloyd, Trst, 1856.
- *De Istro eiusque adcolis commentatio: in qua autochtones Illyrii ex genere Thracio advenae item apud Illyrios a primis Rerumpublicarum temporibus ad nostram usque aetatem praesertim quod originem linguam et literaturam eorumdem spectat deducuntur*, Autore Math. Petro Katancsich Pannonio, Budae, Typis regiae Universitatis Pestinensis, 1798.

- Milorad Ekmečić, „Greater Serbia Against the Background of World Models“, *Great Serbia – Truth, Misconceptions, Abuses*, The Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, 2004.
- Милорад Екмечић, *Стварање Југославије 1790-1918*, Књига 2, Просвета, Београд, 1988.
- Момчило Суботић, „Србија и српске земље сто година после Великог рата“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4 (2014).
- Muhamed Hadžijahić, *Od tradicije do identiteta: geneza nacionalnog pitanja bosanskih muslimana*, Muslimanska naklada Putokaz, Zagreb, 1990.
- Nada Klaić, *Društvena previranja i bune u Hrvatskoj u XVI i XVII stoljeću*, Nolit, Beograd, 1976.
- *Narodne pjesme bosanske i hercegovačke*, Skupio Ivan Franjo Jukić Banjolučanin i Ljubomir Hercegovac (Fr. G. Martić), Izdao O. Filip Kunić Kupriješanin, Svezak prvi, Pjesme junačke, Tiskarna Drag. Lehmanna i drugara, U Osieku, 1858.
- Никола Жутић, „Срби сви и свуда“ – „Хрватске земље без Хрвата“, *Историја 20. века*, Институт за савремену историју, Београд, бр. 2 (2005).
- *Obrana pravovjernoga i pravoslavnoga iliti rimo-katoličkoga sveštenstva i naroda u Hercegovini turskoj suprot potvoram i lažima, koje im se nabacuju u Magazinu sèrbsko-dalmatinskom izdatu 1851, sastavljena po jednome svešteniku iz Hercegovine reda S. O. Franje*, Po Pet. Franu Martecchini, Dubrovnik, 1853.
- Петр Алексеевич Безсонов, *Католический священник Серб (Хорват) Юрій Крижанич, Неблюшскій, Явканица, Ревнитель возсоединенія церквы и всего славянства въ XVII вѣкѣ*, Въ Университетской типографіи Катковъ, Москва, 1870.
- *Пештанско-Будимскій Скоротеча*, Год. I, Теч. I, Число 32, Издае Димитрій Іовановичъ, Неделя, 18. Октоб. 1842.
- Petar Korunić, *Rasprava o izgradnji moderne hrvatske nacije – nacija i nacionalni identitet*, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Zagreb, 2006.
- R.P. Guérin Sonjeon, *Histoire de la Bulgarie depuis les origines jusqu'à nos jours*, 485-1913, Paris Nouvelle librairie nationale, 1913.
- Sigmund Freud, *Das Unbehagen in der Kultur*, Internationaler psychoanalytischer Verlag, Wien, 1930.
- Sylvia Schroll-Machl, *Die Deutschen - wir Deutsche*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2002, стр. 43.
- Slaven Bačić, „Hrvati u južnougarskim slobodnim kraljevskim gradovima“, *Analī*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, No.26 (2010).
- Slavoljub Bošnjak, *Putovanje po Bosni*, Kolo, Članci za literaturu, umjetnost i narodni život, Knjiga V, Troškom nar. Matice ilirske, U Zagrebu, 1847.

- Stanisław Jan Siestrzeńcewicz Bohusz, *Precis des recherches historiques sur l'origine des Slaves ou Esclavons et des Sarmates, Seconde Édition Revue*, De l'Imprimerie de l'Academie Russe Imperiale, St. Pétersbourg, 1824.
- Šarl Irijart, *Bosna i Hercegovina – putopis iz vremena ustanka 1875-1876*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1981.
- Tomislav Žigmanov, „Šokački Hrvati u Vojvodini na prijelazu tisućljeća – osnovne značajke društvenoga položaja“, *Migracijske i etničke teme*, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, Vol.25, No.4 (2009).
- Franz Vaniček, *Specialgeschichte der Militärgrenze: Aus Originalquellen und Quellenwerken geschöpft*, I Band, Aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1875.
- Zlatko Kudelić, „Prvi marčanski grkokatolički biskup Simeon (1611.-1630.)“, *Povijesni prilozi*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Vol.23, No.23 (2003).

Dario Krsic

NATIONAL IDENTITIES, ETHNIC DISTRIBUTION,
ANTHROPOLOGICAL AND CULTURAL CHARACTERISTICS
OF SERBS AND CROATS IN ITINERARIES
OF JOHANN GEORG KOHL

Resume

The paper discusses the national identity, ethnic spread, and anthropological, character and cultural characteristics of the Serbs and Croats, mentioned in several itineraries by the German geographer and historian, Johann Georg Kohl. The observations and conclusions reached by Kohl are being compared with statistical data collections of the Habsburg Empire, as well as other relevant historical, ethnographic and encyclopedic works of the time. It points to the groundlessness of the factual allegations of a number of authors, that the geographical scope and the very concept of the so-called „Greater Serbia“ are product of the „mythomaniac interpretation of history“ and the aspirations of Serbian political elite for the formation of such a political entity on „non-Serbian ethnic territories.“ Therefore, it seeks to shed light on period of Kohl's journeys, when in the scientific community it used to be commonly accepted fact that in the linguistic, cultural and anthropological sense, Slavic nations, which in today's Croatia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Serbia and Macedonia gave rise to several nations, were considered to belong to „Serbian tribe“ or „Illyro-Serbs.“

Attention is drawn to the importance of understanding and distinguishing the „ethnic“ and „national“ identity in the region of the Western Balkans in the epoch of creation of modern nations. Based on the available data, it shows that in areas that were in the past largely populated by Serbian people of different faiths, Croatian ethnonym expanded in the second half of the 19th century, expanding to the area that greatly exceeds the limits of the previous Serbian migrations to the western parts of the Balkans after the Ottoman invasion. Kohl's understanding of Croats as the „Serbian tribes“ with certain peculiarities have been emphasised, while Šokci, Bunjevci, citizens of Dubrovnik, the Bokelj, a major part of Dalmatians, as well as Bosniaks and Montenegrins, considered „genuine Serbs“. The area inhabited by this ethnic group, Kohl placed in the area between the middle course of the Danube and the Adriatic Sea and Istria, and therefore he considered them to be the native people of the „ancient Illyrian countries“; descendants of Dardanians, and Slavs. His views, which correspond to the views of majority of the most respected foreign ethnographers, historians, geographers, statisticians and linguists of the 18th and 19th centuries, of which only a few have been mentioned in the work, Kohl had not changed during the decades of writing. But in the process of creating the modern Croatian nation it was nevertheless necessary to maintain decades-long influence of different political and religious factors, in order to coordinate all the „values“ that constitute „national sentiment“ (ethnicity, language, religion, history, territory and culture). In addition to external factors that have participated in its construction, there were some prominent individual factors in these areas, who were very active in the creation and dissemination of interethnic intolerance. Ante Starčević, who in the alleged „diminishing of Croats“ by Vuk Karadžić found a pretext for his distinct Serbophobia, now carries the title of „Father of the Homeland“, and is one of the creators of romantic Croatian historical narratives, though he was originally a Catholic Serb. Prior to his political action there was almost no recorded conflicts on ethnic grounds between Croats and Serbs; there was not any emphasized mutual aversion, but they usually promoted the sense of belonging to the same tribe and harmony. For the whole century addressing this taboo topic has been mechanically linked to the so-called „Greater Serbia mythomania“ – the term whose creators are not originally from this area, but who have recognized their economic and political benefit in inflaming Serbo-Croatian hatred.

Key words: national identities, ethnic identities, Serbs, Croats, Catholic Serbs, Serbo-Croats, Rascians, Šokci, Bunjevci, citizens of Dubrovnik, Montenegrins, Illyrians, Greater Serbia, mythomania.

Овај рад је примљен 11. априла 2015. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 05. јуна 2015. године.